

Хмеленко В. В.

здобувач

(Дніпропетровський державний
університету внутрішніх справ)

УДК 343.98

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Проаналізовано нормативно-правові акти України, в яких закріплено принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам, та виявлено сучасні проблеми нормативно-правового регулювання цих принципів.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукове запобігання, оперативні підрозділи, принципи.*

Постановка проблеми. Забезпечення належного правопорядку та громадської безпеки у державі вимагає від правоохоронних органів реального стримування злочинності з усіма її негативними проявами. Виходячи з того, що на виявлення осіб, що вчинили злочини, витрачається багато часу, сил та коштів, на правоохоронні органи покладено завдання з недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки осіб, які схильні до скоєння злочинів.

На сьогодні запобігання злочинам, у тому числі й оперативно-розшукове запобігання, є пріоритетним напрямком державної політики країни та регламентовано як вид діяльності низкою законодавчих та підзаконних актів України.

Оперативно-розшукове запобігання злочинам, як і оперативно-розшукова діяльність взагалі, базується на певних принципах її здійснення, тобто на головних вихідних положеннях, які складають основу такої діяльності, що, у свою чергу, дає підстави стверджувати про однакову природу принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам та принципів оперативно-розшукової діяльності.

Ряд принципів, що притаманні для цього виду діяльності, закріплено у нормативно-правових актах України. Разом з тим ці принципи не мають системного характеру та відрізняються у нормативно-правових актах, а деякі принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам взагалі залишилися поза увагою.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичними дослідженнями принципів оперативно-розшукової діяльності, а також деякими аспектами дотримання принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам, як невід'ємної частини цієї діяльності, займалися такі науковці: А.І. Алексєєв, О.М. Бандурка, І.І. Басецький, В.Л. Грохольський, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, М.Й. Курочка,

Ю.Ф. Кравченко, В.А. Лукашов, І.В. Сервецький, Г.К. Синілов, В.В. Шендрик, О.О. Юхно та ін. Проте, на сьогодні відсутні комплексні дослідження принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам. Поза увагою залишилися й питання відображення принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам у нормативно-правових актах України.

Метою цієї статті є дослідити нормативно-правові акти України, в яких закріплено принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам, та виявити сучасні проблеми нормативно-правового регулювання принципів цього виду діяльності.

Виклад основного матеріалу. Принципи оперативно-розшукового запобігання – це норми-вимоги та найбільш важливі положення (засади) чинного законодавства про оперативно-розшукову діяльність, що регулюють таке запобігання, визначають його стратегію і тактику, як метод і засіб протидії злочинності [1, с. 358].

Принципи оперативно-розшукового запобігання мають перш за все захисний характер, дія яких повинна поширюватися на осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів; осіб, від яких через їх антигромадську поведінку можна очікувати скоєння суспільно небезпечних діянь; і тих, хто залучається до виконання завдань з протидії злочинності.

Головні положення, які визначають основні принципи та спрямованість запобіжної діяльності, закріплено в міжнародно-правових актах, які визнані Україною (Загальна декларація прав людини [2]; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Керівні принципи в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя; Резолюція ІХ Конгресу ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками; конвенції ООН та європейські конвенції, спрямовані на протидію міжнародним злочинам та злочинам міжнародного характеру; міжнародно-правові акти про стандарти у сфері кримінального правосуддя та виконання кримінальних покарань та ін.).

Принципи оперативно-розшукової діяльності взагалі та принципи оперативно-розшукового запобігання зокрема закріплено в деяких нормативно-правових актах України.

Відповідно до ст. 4 Закону України від 18.02.1992 р. “Про оперативно-розшукову діяльність” [3], оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини.

Слід зазначити, що відповідно до Модельного закону про оперативно-розшукову діяльність, який був прийнятий 6 грудня 1997 р. на Х пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД, оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах законності та гуманізму, дотримання прав і свобод людини та громадянина, а також на принципах конспірації, поєднання гласних і негласних методів і засобів [4].

У законах “Про оперативно-розшукову діяльність” країн СНД також закріплено на законодавчому рівні принципи оперативно-розшукової діяльності (наприклад, ст. 3 Закону Азербайджанської Республіки від 28.10.1999 р., ст. 4 Закону Республіки Білорусь від 09.07.1999 р., ст. 3 Закону Грузії від

30.04.1999 р., ст. 3 Закону Республіки Казахстан від 15.09.1994 р., ст. 4 Закону Киргизької Республіки від 05.10.1998 р., ст. 3 Закону Республіки Молдови від 12.04.1994 р., ст. 3 Закону Російської Федерації від 05.06.1995 р., ст. 3 Закону Республіки Таджикистан від 23.05.1998 р., ст. 2 Закону Туркменістану від 23.09.1994 р.) [5–12].

Аналіз принципів оперативно-розшукової діяльності за законодавством про оперативно-розшукову діяльність країн СНД дають підстави стверджувати про таке:

1) закріплення на законодавчому рівні принципів оперативно-розшукової діяльності, у тому числі й оперативно-розшукового запобігання злочинам, базується на нормах Модельного закону про оперативно-розшукову діяльність (принципи законності та гуманізму, дотримання прав і свобод людини та громадянина, конспірації, поєднання гласних і негласних методів і засобів);

2) в деяких країнах СНД закріплено й додаткові принципи оперативно-розшукової діяльності, зокрема: у Республіці Казахстан – принцип професійної етики; у Республіці Молдова – принципи своєчасності, наступальності, взаємодії з іншими органами державної влади, деідеологізації та безпартійності; у Туркменістані – принцип рівності громадян перед законом.

Принципи діяльності оперативних підрозділів щодо здійснення оперативно-розшукового запобігання злочинам впливають й зі змісту деяких законодавчих та підзаконних актів, зокрема із Законів України “Про Національну поліцію”, “Про прокуратуру”, “Про Службу безпеки України”, “Про державну прикордонну службу”, “Про державну податкову службу в Україні”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, “Про запобігання корупції”, “Про боротьбу з тероризмом”, “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними”, указів Президента України від 18.02.2002 р. № 143/2002 “Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян”, від 10.07.2005 р. № 1119/2005 “Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності”, Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р та інших нормативно-правових актів.

Так, наприклад, принципами діяльності поліції є: верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність [13].

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів дає підстави стверджувати про закріплення таких загальних принципів, як законність, забезпечення охорони конституційних прав та законних інтересів громадян, гуманізм, взаємодія з органами державної влади та населенням.

Принципи оперативно-розшукового запобігання закріплено й у нормативно-правових актах правоохоронних органів, зокрема органів внутрішніх

справ (Національної поліції).

Нормативно-правові акти МВС України можна класифікувати на такі групи:

1) нормативно-правові акти, в яких регламентовано діяльність оперативних підрозділів. Наприклад, діяльність Департаменту карного розшуку ґрунтується на принципах: законності, гуманізму, поваги до особи, конспірації, поєднання гласних і негласних засад в оперативно-розшуковій діяльності та дотримання режиму секретності [14];

2) нормативно-правові акти, які регламентують оперативно-розшукову діяльність;

3) нормативно-правові акти, які регламентують запобіжну діяльність. У наказі МВС України від 25.06.2001 р. № 507 [15], який регламентує діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів, визначено, що попередження злочинів ведеться за принципами:

– законності, тобто здійснення лише таких заходів, що безпосередньо передбачені нормативно-правовими актами України;

– гуманізму, переважання методів переконання, тобто застосування примусових заходів, але лише після того, як вичерпано усі інші заходи впливу;

– гласності, тобто висвітлення в державній статистиці та засобах масової інформації відомостей про стан роботи з попередження злочинів.

Частково принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам закріплено у нормативно-правових актах, які регламентують взаємодію органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ, і в першу чергу стосуються оперативних підрозділів. Так, відповідно до наказу МВС України від 14.08.2012 р. № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ України є попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб. Зазначена взаємодія ґрунтується на таких принципах: 1) відповідальність слідчого за швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, його самостійність у процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, заборонено; 2) активне використання методик, наукових і технічних досягнень у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 3) оптимальне використання наявних можливостей слідчих і оперативних підрозділів у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [16].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши нормативно-правові акти

України, в яких закріплено принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам, слід констатувати таке:

1) принципи не мають системного характеру та відрізняються за видами у нормативно-правових актах;

2) до основних принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам належать принципи законності, забезпечення охорони конституційних прав та законних інтересів громадян, поєднання гласних і негласних заходів, комплексності, гуманізму, взаємодії з органами державної влади та населенням, конспіративності;

3) у нормативно-правових актах залишилися поза увагою такі принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам, як своєчасність, плановість, наступальність (оперативність).

У зв'язку із зазначеним, пропонується відобразити у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», як базовому Законі щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності взагалі та оперативно-розшукового запобігання зокрема, такі принципи цієї діяльності: законність, дотримання прав і свобод людини та громадянина, гуманізм, поєднання гласних і негласних форм і методів, комплексність, взаємодія з органами державної влади та населенням, конспіративність.

Бібліографічні посилання

1. Хмеленко В. В. Сутність принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам / В. В. Хмеленко // Вісник Запорізького юрид. ін-ту ДДУВС. – 2012. – № 2. – С. 353–358.

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Юридический вестник. – 1998. – № 4. – С. 5.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. №2135-ХІІ // ВВР України. – 1992. – № 22. – Ст. 303 (з наступними змінами та доп.).

4. Модельный закон об оперативно-розыскной деятельности : принят Постановлением на десятом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ от 06.12.1997 № 10-12.

5. Об оперативно-розыскной деятельности : Закон Азербайджанской Республики от 28.10.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mia.gov.az/laws.ru.

6. Об оперативно-розыскной деятельности : Закон Грузии от 30.04.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cis-legal-reform.org.ru.

7. Об оперативно-розыскной деятельности : Закон Киргизской Республики от 05.10.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.olca.gov.kg/files/legislation/zkn_131.txt.

8. Об оперативно-розыскной деятельности : Закон Республики Беларусь от 09.07.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kgb.by/legaltexts/law05.

9. Об оперативно-розыскной деятельности : Закон Республики Казахстан от 15.09.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pavlodar.com/zakon/.

10. Об оперативно-розыскной деятельности : Закон Республики Молдова от 12.04.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.agentura.ra/text/biblio/zak_ordrm.txt.

11. Об оперативно-розыскной деятельности : Закон Республики Таджикистан от 23.05.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.legislationline.org/ru.

12. Об оперативно-розыскной деятельности : Закон Туркменистана от 23.09.1994

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.legislationline.org/ru.

13. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // ВВР України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

14. Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 21.09.2012 № 818.

15. Про затвердження Настанови про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів : наказ МВС України від 25.06.2001 № 507.

16. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14.08.2012 № 700.

Хмеленко В.В. Нормативно-правовое регулирование принципов оперативно-розыскного предотвращения преступлений. Проанализированы нормативно-правовые акты Украины, в которых закреплены принципы оперативно-розыскного предотвращения преступлений, и выявлены нынешние проблемы нормативно-правового регулирования данных принципов.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскное предотвращение, оперативные подразделения, принципы.

Khmelenko V.V. Statutory regulation of principles of operational-search prevention of crimes. This article analyzes the legal acts of Ukraine, which enshrined the principles of operative-investigative crime, and identified current problems of legal regulation of these principles. Based on analysis of legal acts of Ukraine, which enshrined the principles of operative-investigative crime, stated that: principles do not have a systemic nature and differ by type of regulations; the basic principles of operational and investigative crime prevention principles include legality, ensuring the protection of constitutional rights and legal interests of citizens, the combination of overt and covert measures of complexity, humanism, cooperation with authorities and population, konspiratyvnosti; in the regulations were ignored these principles of operative-investigative crime, as timeliness, planned character, nastupalnist (efficiency). A display in the Law of Ukraine "On operative-search activity" as the basic law for the implementation of operational activities in general and search operations prevent particular, the following principles this activity: rule of law, human rights and freedoms of man and citizen, humanism, the combination of overt and covert forms and methods, complexity, interaction with public authorities and the public, konspiratyvnist.

Keywords: operationally-search activity, operational-search prevention, operational units, principles.

Надійшла до редакції 15.02.2016